

PRED 130 ROKMI ZAČALA ČINNOSŤ MUZEÁLNA SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Z hľadiska rozvoja slovenskej vedy a vedeckých snažení konkrétnych osobností zohrala po zatvorení Matice slovenskej v roku 1875 významnú úlohu *Muzeálna slovenská spoločnosť* (MSS), ktorej zásluhou sa dostávala aj slovenská historiografia na vyššiu organizačnú i publikačnú úroveň. Začala pôsobiť 22. augusta 1895, hoci vznikla už 23. apríla 1893, lenže až po dvoch rokoch boli jej stanovy napokon schválené za čias predsedu uhorskej vlády Dezidera Bánffyho. Tá povolila v apríli 1895 založiť *Muzeálnu slovenskú spoločnosť* v Turčianskom Sv. Martine.

V tom čase bolo toto mestečko na Turci centrom slovenského národného života. Začiatkom júna 1861 sa tu uskutočnilo zhromaždenie,¹ na ktorom bol prijatý slovenský politický program *Memorandum národa slovenského*, sídlila tu (do roku 1875) prvá oficiálne štátom povolená celonárodná kultúrna ustanovizeň Slovákov *Matica slovenská*, ustanovená 4. augusta 1863 v Turčianskom Sv. Martine, vznikli a sídlili tu spolok slovenských žien *Živena*, *Kníhtlačiarsky účastinársky spolok*, *Slovenský spevokol* a v roku 1890 bola v mestečku dokončená výstavba Národného domu.

Prípravné práce na založenie vedeckej spoločnosti

V rokoch 1890 – 1893 sa začali medzi niektorými slovenskými národnými činiteľmi kryštalizovať snahy o založenie slovenského vedeckého spolku, ktorý by bol schopný združiť vedeckých pracovníkov a podporovateľov vedy. Najväčším iniciátorom tejto myšlienky bol rímskokatolícky kňaz, slovenský polyhistor, archeológ, geológ, mineralóg, paleontológ, botanik, mykológ a etnograf Andrej Kmeť.² Po celý život sa s veľkým entuziazmom oddával povolaniu obetavého kňaza a vášnivého výskumníka. Do dejín svetovej botaniky vstúpil objavením nových druhov rastlín, najmä ruží. Spolupracoval so zahraničnými vedcami a bol členom významných európskych vedeckých spoločností.

1 Turčiansky Sv. Martin bol až do memorandového zhromaždenia málo významným župným sídelným mestečkom. V polovici 19. storočia to bola väčšia dedina s 5 000 obyvateľmi bez kanalizácie a nemal predpoklady stať sa centrom národného života. Bližšie: Rozhovor Andrej Bán a HOLEC, Roman. Centrum Slovákov malo kasíno a blato v uliciach. In *Denník N*, roč. 7, 13. 6. 2021, s. 8.

2 Andrej Kmeť – narodil sa 19. 11. 1841 v Bzenici (okr. Žiar nad Hronom) ako najmladší z ôsmich detí kováča Štefana Kmeťa a Alžbety Kabinovej. Základnú školu začal navštevovať v Bzenici, Žarnovickej Huti a Banskej Štiavnici. Tu pokračoval v štúdiu na tunajšom gymnáziu, kde sa uňho prejavil záujem o botaniku. Vyššie triedy gymnázia (7. a 8.) navštevoval v tzv. malom seminári v Trnave. Rozhodol sa pre štúdium teológie, a to v rokoch 1861 – 1865 v Ostrihome. Po jeho absolvovaní vykonával kňazská činnosť najprv ako kaplán v Senohrade, farár v Krnišove (1873 – 1878) a následne dlhodobo pôsobil v Prenčove (1878 – 1905). Na dôchodku od roku 1906 žil v Turčianskom Sv. Martine. Bližšie: *Slovenský biografický slovník*, III. Zv. K – L. Martin: Matica slovenská, s. 114.

Socha A. Kmeťa v Banskej Štiavnici

Predstavou A. Kmeťa bolo založiť múzeum s názvom učená spoločnosť, so sídlom pri Národnom dome v Turčianskom sv. Martine. Do jej práce by sa zapájali aj laici. A. Kmeť bol vo vedeckej práci samoukom, uvedomoval si hranice medzi profesionálnou a amatérskou vedou, jeho organizačná práca smerovala hlavne k zbieraniu materiálov v jednotlivých odboroch. V najvýznamnejšej vlastivednej práci *Veleba Sitna* sa usiloval vedecky spracovať prírodu, históriu, ľudovú kultúru tejto oblasti.³ Roku 1892 navrhol založiť Slovenskú učenú spoločnosť so sídlom v Turčianskom Sv. Martine a s filiálkami vo všetkých slovenských mestách. Na porade národno-kultúrnych dejateľov v auguste 1892 v tomto mestečku bol jeho návrh prijatý a sám vypracoval návrh stanov.⁴ Kmeťova myšlienka sa stretla s pozitívnym ohlasom na porade. Jej podporovateľ katolícky kňaz na Spiši Štefan Mišík v liste z roku 1892 adresovanom Andrejovi Halašovi v tejto súvislosti napísal: „Na „Slov.

vedecký spolok“ reflektoval som už a prihlásil som sa ako zakladateľ; peniaze pošlem keď budem mať s počiatkom januára skromný príspevok pre museum a bibliotéku poslal som už minulého roku...“⁵ Poznamenal, že zbiera slovenské topografické názvy na Spiši a mal ich už dosť veľa. Sľúbil mu, že keď bude s prácou hotový, pošle ju do *Slovenských pohľadov*.⁶

Na zhromaždení národovcov konanom 24. apríla 1893 boli prijaté stanovy spoločnosti (vyšli v *Národných novinách*), pričom boli predložené štyri návrhy – od A. Kmeťa, Pavla Križku, Františka Víťazoslava Sasinka a Ľudovíta Turzu. „Na návrh Ambra Pietra a po dohode, že spolok sa bude menovať *Muzeálna slovenská spoločnosť*, čítal sa iba Križkov návrh, ktorý sa po nepatrných korektúrach aj prijal.“⁷ Dohodli sa na názve spolku – MSS, ktorého cieľom bolo zbieranie, ochrana, spracovanie a publikovanie pamiatok. Prvé zasadnutie sa konalo 2. augusta 1893 v Turčianskom sv. Martine. Bol ustanovený na tento účel prípravný výbor. Významnú úlohu pri vzniku MSS zohral

3 Pri výskumoch v Honte získal cenný archeologický materiál z predhistorických období. Písal aj popularizačné brožúrky a články nielen do slovenských časopisov a novín, ako boli napr. *Obzor*, *Katolícke noviny*, *Národné noviny*, *Orol*, *Národný hlásnik*, *Pútnik svätovoješský* a iné, ale aj do inojazyčných.

4 *Slovenský biografický slovník*, III. Zv. K - L. Martin: Matica slovenská, s. 114.

5 Literárny archív Slovenská národná knižnica (LA SNK) Martin, sign. 37 H 16. List Š. Mišíka A. Halašovi z 27. 10. 1892.

6 SOKOLÍK, Viliam. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966, s. 68.

7 HANAKOVIČ, Štefan. *Muzeálna slovenská spoločnosť*. Martin: Matica slovenská, 1969, s. 169.

Andrej Halaša. Stal sa členom dočasnej správy, ktorá bola ustanovená v roku 1893 na čele s A. Kmeťom. K zakladajúcim členom MSS v roku 1893 patrili aj katolícky kňaz zo Spiša Štefan Mišík, ktorý bol i členom jej prípravného výboru.⁸

Začiatok činnosti MSS

Stanovy boli ministerstvom vnútra v Pešti oficiálne schválené 24. apríla 1895. „*Vtedy jediná vedecko-osvetová celonárodná slovenská inštitúcia začala vlastnú činnosť 22. augusta 1895.*“⁹ V tento deň sa konalo prvé valné zhromaždenie v Turčianskom Sv. Martine, počas augustových slávností.¹⁰ Vedúcou osobnosťou MSS bol od jej ustanovenia až do roku 1908 neúnavný organizátor vedeckého života A. Kmeť, ktorý bol zvolený za jej prvého predsedu. Výrazne ovplyvnil jej profil a činnosť, videl v nej pokračovanie národnej kultúrnej misie. Podpredsedom sa stal Dr. Ján Petrikovich, pokladníkom Andrej Halaša, tajomníkom Andrej Sokolík. Počas pôsobenia MSS medzi predstaviteľov a členov spolku patrili Svetozár Hurban Vajanský, Jozef Škultéty, František Vítazoslav Sasinek, Pavol Križko, Matúš Dula, Štefan Mišík, Pavol Socháš, Juraj Čajda a iní. Jozef Škultéty „*s Andrejom Kmeťom pracoval na výbere a rozširovaní muzeálnych zbierok*“.¹¹ Pavol Socháš rozdelil činnosť MSS na odbory. Do prvého odboru zaradil zemepis a prírodopis, do druhého pravek, starožitníctvo a antropológiu, do tretieho patrili: jazykoveda, hudba a spev, ľudové zvyky, živnosť, liečenie, kroje a domový priemysel, výtvarné umenie, obydlie a domácnosť ľudí. Štvrtý odbor tvorili remeslá a priemysel, hospodárstvo a obchod. Na čele každého odboru mal byť referent a mal začať pôsobiť od 11. februára 1897, no aj tak sa najväčšia pozornosť venovala zberateľskej činnosti. Čo sa týka samotných zbierok, odborníkmi v ich zostavovaní boli v archeológii A. Sokolík, v meteorológii Ján Alojz Wagner, v botanike Jozef Ludovít Holuby, v keramike P. Socháš, v starožitnostiach A. Kmeť. Štefan Mišík prispel svojimi zbierkami v nárečí, najmä zo Spiša. Adolf Peter Záturský sa venoval prísloviám a porekdlám. V konečnom dôsledku boli zbierky MSS rozdelené na: Muzeológia, Astronómia, Geografia, Meteorológia a Klimatológia, Geológia, Paleontológia, Antropológia, Botanika, Zoológia, Archeológia, Numizmatika, História, Etnografia, Sociológia a Demografia, Umenie, Filológia. MSS mala charakter vedeckej inštitúcie združujúcej predstaviteľov inteligencie z rôznych odborov, najmä vlastivedných pracovníkov.

Cieľom a základným zámerom činnosti MSS bol zber a ochrana pamiatok materiálnej a duchovnej kultúry Slovákov, popularizácia vedy a vlastivedy. Spočiatku sa jej činovníci usilovali získať čo najviac nových členov a zapojiť ich do zberateľskej či vedeckej činnosti. V *Národných novinách* vydali informáciu o svojej existencii a apelovali na čitateľov, aby sa do práce spoločnosti zapojili. „*Už 8. júna vydal dočasný*

8 Bližšie: SOKOLÍK, V. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966, s. 67-73.

9 SOKOLÍK, V. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966, s. 67-73.

10 Bližšie: KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Augustové slávnosti a ich význam v živote slovenskej spoločnosti za Uhorska a po vzniku prvej ČSR. In *Človek a spoločnosť*, roč. 7, 2004, č. 3.

11 Bližšie: FRANKOVÁ, Libuša, Jozef Škultéty v kontexte slovenských národno-obranných snáh. In *Dejiny*. Internetový časopis IH FF PU v Prešove, 2016, č. 1, s. 62-75.

výbor MSS (Kmeť, Sochán, Halaša) leták, v ktorom sa opätovne zdôrazňuje, že MSS zahrňuje v sebe všetky vrstvy národa, že každý Slovák môže byť jej členom a každý môže byť činným a spoločnosti veľmi prospešným bez toho, aby bol vedecký vzdelaný.“¹² Nezáležalo na tom, akého vierovyznania alebo spoločenského postavenia bol člen, taktiež členovia neboli rovnako zastúpení v každom kraji, niektorí sa členstvom zaväzovali k zberateľskej či publikačnej činnosti. V úsilí o zabezpečenie úspešnosti v zberateľskej činnosti vydali vedúci činitelia spoločnosti návod pre členov, akým spôsobom zbierať národopisný materiál.

Iniciatívny na pôde MSS bol najmä A. Halaša, ktorý sa podieľal na jej organizovaní, bol aktívny pri náboře nových členov, usiloval sa o zbierkové fondy. Dočasne mu zverili funkciu pokladníka, ktorú vykonával až do svojej smrti v roku 1913. V tejto funkcii evidoval nových členov, mal na starosti vyberanie členských poplatkov a celé finančné zabezpečenie spoločnosti. V korešpondencii aj osobne neustále vyzýval priateľov, ale aj úplne neznámych ľudí, aby prispeli k rozvoju spoločnosti. V mene MSS písal do novín a časopisov výzvy na zbieranie predmetov pre múzeum. Sám tiež chodil po slovenských dedinách a vždy doniesol výšivky, taniere, maľované skrine a ďalšie vhodné zbierkové predmety. Zozbierané predmety sa museli triediť, ukladať a ochraňovať. A. Halaša bez nároku na akúkoľvek odmenu sa na to podujal – zbieral, triedil exponáty a katalogizoval knižnicu MSS.¹³

Organizačné schopnosti a pracovné úsilie A. Halašu boli vynikajúce. Činnosti MSS venoval všetok svoj voľný čas. Nešlo len o administratívne práce. V korešpondencii aj osobne neustále vyzýval svojich priateľov, ale aj úplne neznámych ľudí, aby prispeli k rozvoju spoločnosti. Dokázal nájsť aj nové spôsoby získavania peňazí. Keď boli Martinčania nútení predať továreň na celulózu, každý účastinár mal dostať 10 korún nad nominálnu cenu svojej účastiny z predajnej ceny. Vtedy rozposlal stovky listov účastinárom, aby sa sumy, ktorú dostanú „navyš“, zriekli v prospech MSS. Plán sa vydaril a do pokladnice pribudla pekná suma. MSS nepotrebovala len finančné prostriedky. Zameriavala sa na zbieranie všetkého, čo sa týkalo slovenského ľudu. V mene MSS písal A. Halaša do novín a časopisov výzvy na zbieranie predmetov. Vyzýval Slovákov, aby posielali napr. staré knihy, listiny, obrazy, sochy, protokoly, pečiatky, staré peniaze, medaily, výšivky, taniere a podobné veci. Sám chodil po slovenských dedinách a vždy doniesol nejaké výšivky, taniere, maľované skrine a i. Zozbierané predmety boli uložené v muzeálnych miestnostiach. Museli sa triediť, uskladiť a ochraňovať. A. Halaša bez nároku na akúkoľvek odmenu sa zapojil do tejto činnosti a dokázal svojím oduševnením za cieľ MSS nadchnúť aj iných. Vďaka dobrým kontaktom získaval dobrovoľníkov z radov študentov. Jedným z nich bol aj Fedor Houdek. Halašovu prácu ocenil Jozef Škultéty: „Niet v našom muzeume predmetu, na ktorom by nebolo znať ruku Halašovu. Činnosťou svojou utvoril si sám pomník, zanechajúc nezmazateľné stopy svojej práce.“¹⁴ Zvláštnu pozornosť venoval

12 HANAKOVIČ, Štefan, *Muzeálna slovenská spoločnosť*. Martin: MS, 1969, s. 170.

13 Dopisy. In *Národné noviny*, roč. 44, 1913, č. 40, s. 3. Bližšie: SOKOLÍK, V. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966, s. 67-112.

14 Dopisy. In *Národné noviny*, roč. 44, 1913, č. 40, s. 3. Bližšie: SOKOLÍK, V. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966, s. 67-113.

katalogizovaniu knižnice. Mal popri A. Kmeťovi a Jánovi Petrikovichovi veľký podiel nielen na založení MSS, ale najmä na jej činnosti.

K spoluzakladateľom MSS patrili P. Socháš. Ako člen dočasného výboru MSS vo funkcii dočasného tajomníka sa podieľal na vypracovaní jej stanov v roku 1893, ako aj na jej aktivitách ako člen výboru.¹⁵ V činnosti MSS tvoril výskum duchovnej a hmotnej kultúry ľudu jednu zo základných náplní práce zakotvanej aj v jej stanovách.¹⁶

Periodiká MSS

Jedným z hlavných cieľov fungovania MSS bola publikačná činnosť. „Periodiká MSS zohrali teda významnú vedeckú, ale i osvetovú úlohu a v podstatnej miere ovplyvňovali aj národotvorný proces.“¹⁷ Od roku 1896 vydávala MSS *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, o dva roky neskôr v roku 1898 začal vychádzať *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, ktorý vznikol ako pokračovanie a doplnok k *Sborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti*. Stal sa prvým skutočným slovenským vedeckým časopisom. Časopis vychádzal dvojmesačne, s cenou 25 grajciarov. Sborník mal byť zadarmo a vychádzal dvakrát do roka.

Počas prvých rokov sa publikačná činnosť stretávala s problémami z dôvodu nedostatočnej odbornosti, tiež spoločnosť mala málo členov a slabý bol aj záujem o jej prácu. Spoločnosť od roku 1898 organizovala vedecké prednášky z rôznych odborov, prednášajúcimi boli známi slovenskí vedci. Bol predložený aj návrh, aby sa prednášky uskutočňovali vo viacerých mestách kvôli edukácii ľudu. „Politickí vodcovia slovenskí, tvorcovia „Domu“: Mudroň, Dula, Vajanský, Pietor, Škultéty v MSS našli nový účinný spôsob národnokultúrneho upovedomenia slovenského ľudu.“¹⁸ Štefan Mišík prispel zbierkou ľudových piesní, a tým aj k etnografickej zbierke. Zberateľ Ignác Kojda zozbieral *Piesne ľudu slovenského*, ktoré zapisoval v pôvodnej nárečovej podobe.

Podľa stanov mali periodiká obsahovať štúdie o muzeálnych predmetoch, archeologické, historické, prírodovedné, etnografické a topografické poznatky o krajine. Prvé vydania sa zamerali vo väčšine na vlastivedu. Publikovali sa v nich prvé slovenské vedecké práce z oblasti folkloristiky, geológie, astronómie, histórie. Vznikali od autorov ako Pavol Križko, František V. Sasínek, Š. Mišík, A. Kmeť, J. L. Holuby. Publikácie boli dostupné iba pre členov. Na Časopise pracovali najmä Kmeť, Halaša a Sokolík. Takmer počas celého obdobia existencie mala MSS finančné problémy, s čím súvisel najmä malý počet členov. Ako príklad môže slúžiť to, že Sborník mal byť podľa stanov bezplatný pre členov, no istý čas sa zaviedol poplatok, keďže nebolo financií ani na jeho tlač.

-
- 15 VÁCLAVÍK, Antonín. Kronika. Pavel Socháš 70-ročný. In *Slovenské pohľady*, roč. 48, 1932, č. 6, s. 385; SOKOLÍK, V. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966, s. 64 a 71. Socháš sa podieľal aj na spracovaní knižného fondu Bibliotéky Národného domu.
 - 16 Stanovy Muzeálnej slovenskej spoločnosti. In SOKOLÍK, V. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966, s. 166-167.
 - 17 HANAKOVIČ, Štefan. *Muzeálna slovenská spoločnosť*. Martin: MS, 1969, s. 172.
 - 18 HANAKOVIČ, Štefan. *Muzeálna slovenská spoločnosť*. Martin: MS, 1969, s. 169.

Keďže zámerom MSS bolo taktiež objasniť produkty hmotnej a duchovnej kultúry slovenského ľudu a oboznámiť s nimi verejnosť, činili to najmä prostredníctvom t *Zborníka Muzeálnej slovenskej spoločnosti* a *Časopisu Muzeálnej slovenskej spoločnosti* (orgán mal skôr informačný charakter). Ich prostredníctvom boli prezentované výsledky bádania slovenského národopisu, čím pozitívne ovplyvňovali národopisnú činnosť na Slovensku. MSS skoncentrovala sily a usilovala sa zabezpečiť systematický zber národopisného materiálu a jeho spracovávanie.

Keď v roku 1896 prevzala MSS do depozitu aj Bibliotéku Národného domu, nachádzala sa v ťažkej situácii pre nedostatok priestorov. Z tohto dôvodu, už v roku 1901, začali pripravovať podklady na výstavbu novej muzeálnej budovy. Základný kameň novej budovy bol položený 8. augusta 1906. Š. Mišík bol za postavenie osobitnej budovy len pre knižnicu. Vychádzal z predpokladu značného rastu knižničných fondov. Jeho predstavou bolo postavenie „múzea“ čisto slúžiaceho len slovenským záujmom.¹⁹ V roku 1906 sa začalo so stavbou a rok na to, 7. augusta 1907, bola nová budova národného múzea sprístupnená verejnosti.

Spolupráca MSS s českými národnými činiteľmi

MSS sa podieľala na prezentácii produktov materiálnej a duchovnej kultúry slovenského ľudu na rôznych výstavách konaných v Uhorsku, v habsburskej monarchii i mimo nej. Jednou z prvých bola Národopisná výstava českoslovanská v Prahe v roku 1895, ktorej prvoradým zámerom bolo manifestovať rastúce sebavedomie českého národa a jeho spätosť s ostatným slovanským svetom, konkrétne i so Slovákmi. S ich účasťou na nej sa počítalo a Slováci túto možnosť s nadšením prijali. Výber a zhromažďovanie ľudovomeleckých predmetov si vyžadovali cieľavedomé úsilie a značné materiálne zdroje, aby slovenská expozícia naplnila hlavný zámer – odzrkadliť svojbytnosť slovenskej kultúry a spôsob života slovenských ľudových vrstiev. Na túto náročnú prácu sa podujal Slovenský výstavkový výbor Národopisnej výstavy v Turčianskom Sv. Martine, ktorému predsedal Matúš Dula. MSS v ňom zastupovali A. Halaša a P. Socháň. K významným spoluprotvorcom výstavy sa zaradil A. Kmeť.²⁰

Začiatkom mája nasledujúceho roku 1896 bol v Prahe založený slovakofilský spolok *Českoslovanská jednota* (ČJ). Do jeho činnosti sa zapojili viacerí slovenskí národní činitelia pracujúci na pôde MSS (P. Socháň, Š. Mišík a i.). Bol medzi nimi aj jej predseda A. Kmeť. Medzi prvými uvítal vznik spolku, čo tlmočil v liste prvému starostovi ČJ Františkovi Pastrnkovi: „... ja z celého srdca schvaľujem Váš šľachetný cieľ a cieľ Jednoty“.²¹ Prihlásil sa za spolupracovníka spolku, uvítal úlohy, ktoré si vo vzťahu

19 Bližšie: LA SNK Martin, sign. 94 K 37. List Š. Mišíka neznámemu z 11. 3. 1912.

20 Bližšie: JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Slováci na Národopisnej výstave českoslovanskej v Prahe roku 1895. In *Slovanský přehled : review for Central, Eastern and Southeastern European history*, roč. 88, 2002, č. 4. s. 593–600; POLONEC, Andrej. A. Kmeť a A. Halaša – spoluprotvorcovia Národopisnej výstavy českoslovanskej v Prahe roku 1895. In *Zborník Slovenského národného múzea LXV., Etnografia* 12, 1971, s. 11.

21 Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP) Praha, fond F. Pastrnek. List A. Kmeť a F. Pastrnkovi zo dňa 18. 6. 1896.

k Slovákom spolok stanovil, najmä jeho knižnú akciu.²² Odporúčal F. Pastrnkovi, aby sa snažili získať si predovšetkým „centrum (sv. Martin), lebo dľa toho spravuje sa komótné publikum“. A. Kmeť si uvedomoval skutočnosť, že „ťažšie sa zajiste bude v Česku a bratia Česi musia zabezpečiť zdar spolku; my sa len pripojíme a ochotne podporovať budeme dľa skrovných síl“.²³ A. Kmeť kládol do popredia knižnú akciu ČJ. Na margo tejto činnosti spolku poznamenal: „Nemýlim sa, tak súdim, že zakladaním knižníc mieni Jednota pôsobiť zvlášť na ľud slovenský, aby totiž v nižších vrstvách „kniha česká opäť nabyla pôdy“; snád' kniha zábavno-poučná.“²⁴ Zvlášť mu išlo o vedeckú literatúru a v tejto súvislosti odporúčal ČJ, aby sa prv alebo súčasne zamerala aj na inteligenciu, síce „knihou vedeckou“ (zdôraznil autor – pozn. N. J.), ako to začala robiť aj MSS, ktorá si kupovala predovšetkým české vedecké diela. V prípade, že by potrebných kníh v tomto jazyku nebolo, tak až vtedy mala kúpiť inojazyčné. Poznamenal: „Z inteligencie prechádzali by znalosti, zaujatosť a potrebnosť knihy českej i do ľudu ...“²⁵ Postavoval sa na slabý záujem Slovákov o čítanie. Osobnosť A. Kmeťa si členovia spolku vážili a hodnotili ho ako človeka, ktorý žil pre svoje ideály a svoje úsilie venoval vedeckej a národnej práci. Snažili sa napomôcť mu v činnosti MSS aj tým, že v roku 1900 mu ponúkli, že v priestoroch MSS usporiadajú stálu výstavku českej literárnej produkcie. Pôvodcom tejto myšlienky bol český politik František Ladislav Rieger. Podľa jeho návrhu mala byť výstavka umiestnená v miestnosti MSS a eventuálne mohla byť spojená s predajom kníh.²⁶ Bližšie o tomto zámere informovali A. Halašu 28. februára 1900 a o niečo skôr s ním oboznámili J. Škultétyho. Keďže chceli podniknúť konkrétne kroky na jeho uskutočnenie, t. j. rokovať s českými nakladateľmi, bolo pre nich dôležité stanovisko martinských činiteľov k tejto záležitosti. Odpoveď A. Halašu prišla F. Pastrnkovi v priebehu niekoľkých dní. Uvítal myšlienku stáleho skladu českých kníh v Martine, no považoval ju, podobne ako J. Škultéty, za nerealizovateľnú. Upozornil na to, že v miestnostiach MSS takýto sklad nebolo možné zriadiť, pretože: „Muzeálna spoločnosť od pol treťa roka má permanentné vyšetovanie, viceišpán a hlavný išpán, ako nejakí policajti, chodia do miestností spoločnosti robiť komisionisti niekedy temer každý týždeň.“²⁷ Iných primeraných miestností v Národnom dome nebolo a ani ďalšie nebolo možné na tento účel prepustiť. Pomoc zo strany ČJ sa napokon prejavila v tom, že zasielala knihy, napr. koncom roku 1902 ČJ darovala MSS 202 kníh.²⁸

22 Jednou z dôležitých činností spolku na Slovensku bola knižná akcia pod názvom Česká kniha na Slovensko a slovenská kniha do Čiech. V jej rámci ČJ zasielala české knihy a časopisy, ale aj celé knižnice na Slováckmi obývané územie. Propagovala české knihy v kníhkupectvách a získavala odberateľov slovenských časopisov. Bližšie: JURČIŠINOVÁ, Nadežda. *Československá jednota a Slováci : (1896 – 1914) : (kultúrno-spoločenské aktivity spolku)*. Prešov: FF PU v Prešove, 2010, s. ??, 183 s.

23 LA PNP Praha, fond F. Pastrnek. List A. Kmeťa F. Pastrnkovi z 18. 6. 1896.

24 LA PNP Praha, fond F. Pastrnek. List A. Kmeťa F. Pastrnkovi z 18. 6. 1896.

25 LA PNP Praha, fond F. Pastrnek. List A. Kmeťa F. Pastrnkovi z 18. 6. 1896.

26 LA SNK Martin, sign. 37 CH 18. Listy F. Pastrnka A. Halašovi z 28. 2. 1900 a z 18. 3. 1900.

27 LA PNP Praha, fond F. Pastrnek. List J. Škultétyho F. Pastrnkovi z 25. 2. 1900.

28 Bližšie: Zoznam darcov pre knižnicu a archív Národného domu a MSS za roky 1890 – 1927. In SOKOLÍK, V. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966, s. 179-220; LA PNP Praha, fond ČJ. Zápis zo schôdze výboru ČJ dňa 6. 11. 1902.

MSS bola pod stálym dozorom uhorských úradov. V dôsledku ich zásahu bol na pečati MSS nápis slovensko-maďarský. V jednom zo svojich listov Halašovi na to Š. Mišík reagoval: „Voči nepriateľovi, ktorému ide o to, aby s MSS urobili tak ako s Maticou, ráčte ísť najkrajnejšiu hranicu ústupnosti. Veď maďarská reč na pečati spomenutého spolku bude len pamiatkou na tú peknú slobodu, akú Slováci za maďarského panstva zažívali.“²⁹

MSS po smrti A. Kmeťa

Dňa 16. februára 1908 zomrel v Turčianskom Sv. Martine A. Kmeť. Po jeho smrti bolo potrebné nájsť dôstojného nástupcu vo funkcii predsedu MSS. Výbor sa rozhodol ponúknuť túto funkciu váženému Š. Mišíkovi, čo bola najväčšia pocta, ktorú mu vtedy slovenský národ mohol udeliť. Š. Mišík bol na pôde MSS známy tým, že vo svojom okolí vyhľadával, chránil, študoval a zapisoval hmotné a písomné pamiatky tunajšieho ľudu. Celé množstvo piesní, rozprávok, kníh, rukopisov, letákov a pod. daroval MSS. Mišíka prejav dôvery slovenskej elity potešil a dojal. Avšak skôr, ako mohol funkciu predsedu MSS prijať, musel si vyžiadať potrebné povolenie od svojej cirkevnej vrchnosti, a tak písomne požiadal o súhlas biskupa Alexandra (Sándora) Párvyho, pričom ju dobre a jasne zdôvodnil. Napriek obavám mu bol súhlas daný.³⁰ Š. Mišík sa vrhol do práce v novej funkcii s veľkým oduševnením, ktoré mu bolo vlastné. Od nástupu za predsedu MSS venoval jej všetku svoju pozornosť.

Pokladníkom MSS bol naďalej A. Halaša. Mišík napriek pokročilému veku, chorobám i diaľke, ktorá ho delila od Turčianskeho Sv. Martina, svoju prácu nezanedbával. Usiloval sa najmä o zrealizovanie sna, ktorý bol blízky všetkým zakladateľom tejto ustanovizne a to založeniu múzea. Bol presvedčený, že je potrebné zbierať predovšetkým predmety pre múzeum, pretože sa v nich najzreteľnejšie prejavuje duch slovenského národa, jeho názory na svet. Snažil sa o to, aby každý prejav slovenskej kultúry ostal zachovaný a v tomto zmysle zneli aj jeho prejavy takmer na každom valnom zhromaždení MSS. Za jeho predsedníctva a jeho zásluhou získalo slovenské múzeum najväčšiu časť ľudových malieb, výšiviek, nádob so slovenskou ornamentikou a iných predmetov slovenskej domácnosti. Sídлом spoločnosti bol Národný dom v Turčianskom Sv. Martine.

Dva roky po nástupe do funkcie znovu obnovil myšlienku založiť Maticu slovenskú, ktorej bol členom krátko po jej ustanovení. Keď uhorské vládne kruhy v dôsledku vystupňovaného národnostného útlaku voči Slovákom v polovici 70. rokov 19. storočia zatvorili nielen tri slovenské gymnáziá, ale aj Maticu slovenskú a jej majetok, ako napísal A. Halašovi, bol „zhabaný bez súdneho výroku s neslýchanou surovou urážkou vlastníckeho práva“, ³¹ snažil sa zistiť hodnotu tohto majetku, aby ho mohol „od uhorskej vlády reklamovať“. Preto požiadal A. Halašu, aby sa skontaktoval s národovcami, ktorí boli spätí s Maticou slovenskou a vyskúmali „skutočný stav matičného

29 LA SNK Martin, sign. 37 H 16. List Š. Mišíka A. Halašovi zo 16. 4. 1899. V dôsledku zásahu podžupana turčianskej župy K. Beniczkeho prípisom z 10. 3. 1902 bol nápis na pečati MSS naďalej slovensko-maďarský. Bližšie: SOKOLÍK, V. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966, s. 90.

30 Bližšie: JURČIŠINOVÁ N. Postoj Štefana Mišíka k udalostiam v Černovej 24. 10. 1907. In *Dejiny. Internetový časopis IH PU v Prešove*, 2017, č. 2, s. 154-156.

31 LA SNK Martin, sign. 37 H 16. List Š. Mišíka A. Halašovi z 18. 4. 1910.

spolku menovite 1. aký bol stav matičného kapitálu v hotovosti, 2. hodnotu matičnej budovy, jej pozemku, knižnice a múzea, 3. poručenstvá, aké jej právne patrili, ale svedoľu Kolomana Tiszu k iným cieľom obrátené boli...“.³² Jeho úsilie, rovnako ako aj úsilie ostatných slovenských národovcov v tejto záležitosti bolo neúspešné. Bola to predovšetkým Mišíkova dôvera k Halašovi a spoločné záujmy, hlavne národopisná činnosť a spolupráca na pôde MSS Š. Mišíka ako predsedu spolku a A. Halašu ako pokladníka, spájalo ich aj rovnaké vnímanie plnenia úloh potrebných pre pozdvihnutie slovenského ľudu, niektoré totožné názory na slovenskú domácu politiku, žurnalistické aktivity a iné. Bolo preňho náročné zastávať post predsedu MSS, pretože ho delila od Turčianskeho Sv. Martina veľká vzdialenosť, naďalej totiž pôsobil na Spiši vo Veľkom Hnilci ako kňaz do apríla 1919, keď bol zvolený za kapitulného vikára. Dňa 16. apríla 1919 zložil predpísanú prisahu a prevzal úrad v Spišskej Kapitule, kde bol do svojej smrti 27. júla 1919. Vtedy sa skončilo aj jeho pôsobenie na poste predsedu MSS. Tá však pokračovala vo svojej činnosti aj v novovzniknutej Československej republike, ale za nových podmienok.

Predvojnová MSS bola po zániku Matice slovenskej jedinou celonárodnou kultúrnou inštitúciou a významným centrom slovenského národnokultúrneho života do roku 1918. K jej vzniku a činnosti ako prvej vedeckej inštitúcie na Slovensku viedla hrboľatá cesta a udržiavali ju neúnavní a pre vedu zaničení slovenskí národní činitelia, ktorí svojou činnosťou prispeli aj k vybudovaniu Slovenského národného múzea.

Použitá literatúra:

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin

Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha

Národné noviny, roč. 44, 1913

FRANKOVÁ, Libuša, Jozef Škultéty v kontexte slovenských národnoobraných snáh. In *Dejiny*. Internetový časopis IH FF PU v Prešove, 2016, č. 1, s. 62-75.

HANAKOVIČ, Štefan. *Muzeálna slovenská spoločnosť*. Martin: Matica slovenská, 1969.190 s.

HOLÝ, Karol. *Andrej Kmeť a slovenské národné hnutie*. Bratislava: VEDA, 2015. 279 s.

JURČIŠINOVÁ, Nadežda. *Československá jednota a Slováci : (1896 – 1914) : (kultúrno-spoločenské aktivity spolku)*. Prešov: FF PU v Prešove, 2010. 183 s.

JURČIŠINOVÁ, N. Slováci na Národopisnej výstave československej v Prahe roku 1895. In *Slovanský přehled : review for Central, Eastern and Southeastern European history*, roč. 88, 2002, č. 4. s. 593-600.

JURČIŠINOVÁ N. Postoj Štefana Mišíka k udalostiam v Černovej 24. 10. 1907. In *Dejiny*. Internetový časopis IH PU v Prešove, 2017, č. 2, s. 154-156.

KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Augustové slávnosti a ich význam v živote slovenskej spoločnosti za Uhorska a po vzniku prvej ČSR. In *Človek a spoločnosť*, roč. 7, 2004, č. 3.

32 LA SNK Martin, sign. 37 H 16. List Š. Mišíka A. Halašovi z 18. 4. 1910.

- POLONEC, Andrej. A. Kmeť a A. Halaša – spolutvorcovia Národopisnej výstavy československej v Prahe roku 1895. In *Zborník Slovenského národného múzea LXV*, Etnografia 12, 1971, s. 7-23.
- Rozhovor Andrej Bán a HOLEC, Roman. Centrum Slovákov malo kasíno a blato v uliciach. In *Denník N*, roč. 7, 13. 6. 2021, s. 8.
- SOKOLÍK, Viliam. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966.
- Slovenský biografický slovník, III. Zv. K – L*. Martin: Matica slovenská, s. 114-115.
- VÁCLAVÍK, A. Kronika. Pavel Socháň 70-ročný. In *Slovenské pohľady* roč. 48, 1932, č. 6.